

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βιβλίο *Σχεδιασμός και διαχείριση τουριστικών προορισμών: Στρατηγικές και χωρικές προσεγγίσεις* τοποθετεί τον τουριστικό προορισμό στο κέντρο της μελέτης του τουριστικού φαινομένου. Οι συγγραφείς εξετάζουν τον τουριστικό προορισμό με μια τριπλή προσέγγιση, όπως αναλύεται στο Κεφάλαιο 1. Αρχικά, ως τον κύριο αποδέκτη των επιδράσεων της τουριστικής δραστηριότητας που τον μετασχηματίζει σε πολλαπλά επίπεδα και ως τη χωρική, οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική μήτρα, τα χαρακτηριστικά της οποίας καθορίζουν σε έναν βαθμό το είδος και την ένταση της τουριστικής δραστηριότητας. Στη συνέχεια, ως συνολικό προϊόν και ως αμάλγαμα προϊόντων και συστατικών που προσελκύουν και εξυπηρετούν τον τουρίστα. Τέλος, ως ανοικτό δυναμικό προσαρμοστικό σύστημα που εξελίσσεται κάτω από την επίδραση εξωγενών και ενδογενών παραμέτρων, περνώντας μέσα από διακριτά στάδια τουριστικής ανάπτυξης.

Η σύνθετη φύση του τουριστικού προορισμού αποτελεί πρόκληση για τη διαχείρισή του, καθώς θα πρέπει να προσαρμόζεται αποτελεσματικά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περίπτωσης. Η κατάταξη των τουριστικών προορισμών σε τύπους, αποτελεί ένα χρήσιμο, αναλυτικό εργαλείο σχεδιασμού, που στηρίζεται στην κατανόηση, ανάλυση και αξιολόγηση της δομής του συστήματος του τουριστικού προορισμού και των χωρικών, αναπτυξιακών και κοινωνικών του χαρακτηριστικών και γίνεται με τη χρήση συγκεκριμένων κριτηρίων, όπως περιγράφεται στο Κεφάλαιο 2.

Από τις αρχές του 21ου αιώνα σε διεθνές επίπεδο καταγράφονται ζητήματα που έχουν φέρει στο προσκήνιο την αναγκαιότητα και σημασία του σχεδιασμού και της διαχείρισης των τουριστικών περιοχών. Αυτές οι τάσεις σχετίζονται με τα παρακάτω δεδομένα που αναλύονται στα Κεφάλαια 3 και 4:

1. Η ευρεία αποδοχή των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης. Την τρέχουσα περίοδο η πολιτική για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη αποτελεί μια «ομπρέλα» που διατρέχει οριζόντια όλο τον τουριστικό σχεδιασμό. Αφορά όλες τις κατηγορίες προορισμών και όλα τα σχεδιαζόμενα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης. Η έννοια της βιωσιμότητας έχει πολύ ευρύ περιεχόμενο, το οποίο αφορά θέματα όπως η ορθολογική χρήση των πόρων, η κινητικότητα χωρίς αποκλεισμούς, η ρύθμιση της ανάπτυξης και προστασία του περιβάλλοντος, η αντιμετώπιση του υπερτουρισμού, η ανάπτυξη «από κάτω προς τα πάνω», η κοινωνική συνοχή και η βελτίωση της ζωής των κατοίκων. Η βιώσιμη τουριστική

ανάπτυξη είναι μια ολιστικά σχεδιασμένη ανάπτυξη, που απαιτεί συνεχή διαχείριση και προσαρμογή.

2. Η αντιμετώπιση των παγκόσμιων απειλών και η διαχείριση των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι ζητήματα με σημαντική επίδραση στη λειτουργία του τουρισμού. Στο πλαίσιο αυτό ζητήματα όπως η αύξηση της ανθεκτικότητας και της πράσινης μετάβασης (greening) αποτελούν κυρίαρχες τάσεις στον σχεδιασμό των προορισμών, ειδικότερα των περισσότερο ευάλωτων (μικρά νησιά, ορεινοί, χιονοδρομικοί, παράκτιοι προορισμοί).
3. Η αναγνώριση της δυναμικής και της αναπτυξιακής συμβολής του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο εντείνει τον ανταγωνισμό, καθώς δημιουργούνται όλο και περισσότεροι τουριστικοί προορισμοί. Οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της οικονομικής λειτουργίας του τομέα είναι από τις υψηλότερες παγκοσμίως επηρεάζοντας καθοριστικά την ανάπτυξη και ευημερία πολλών κλάδων της τοπικής οικονομίας (οικοδομή, υπηρεσίες, εμπόριο, μεταφορές, αγροτικά προϊόντα κ.ά.). Μια σειρά από περιοχές χωρίς τουριστική παράδοση, και ειδικά περιοχές με φθίνουσα παραγωγική οικονομία, χρησιμοποιούν τον τουρισμό, για να αλλάξουν την παραγωγική τους βάση. Ο ανταγωνισμός εντείνεται συνεχώς, μετατίθεται από το εθνικό επίπεδο σε επίπεδο προορισμών. Οι προορισμοί, για να αυξήσουν την ελκυστικότητά τους σε μια περισσότερο απαιτητική και διαφοροποιημένη τουριστική αγορά, πρέπει να παράγουν συνεχώς νέα προϊόντα και να διατηρούν σε υψηλό επίπεδο τη συνολική ποιότητα που προσφέρουν.
4. Οι συνέχεις εξελίξεις στα παγκόσμια πρότυπα ζήτησης και τις κυρίαρχες τάσεις στην κατανάλωση. Σε αυτό το πεδίο σημαντικό ρόλο έχουν και οι εξελίξεις στις νέες τεχνολογίες, με την έννοια του metaverse tourism να έχει ολοένα και μεγαλύτερη επίδραση στην τουριστική συμπεριφορά.
5. Τα ειδικά τουριστικά προϊόντα που εστιάζουν στα τοπικά χαρακτηριστικά και τους τοπικούς πόρους. Οι σχεδιασμοί που αναπτύσσουν οι τουριστικοί προορισμοί οφείλουν να ενσωματώνουν στρατηγικές για τον εμπλουτισμό της τουριστικής προσφοράς και για την προώθηση των ειδικών μορφών τουρισμού. Σε αυτόν τον στόχο η ανάδειξη της «τοπικότητας» ως στοιχείο ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος μπαίνει στο κέντρο του σχεδιασμού.
6. Οι παγκόσμιες και περιφερειακές/τοπικές κρίσεις. Οι προορισμοί καλούνται να διαχειριστούν συνεχείς και συχνά βίαιες μεταβολές (όπως ήταν η κρίση της πανδημίας COVID-19) καθιερώνοντας κατάλληλες δομές παρακολούθησης και αξιολόγησης, ώστε ο σχεδιασμός να μην είναι στατικός, αλλά να έχει την κατάλληλη ευελιξία προσαρμογής.
7. Η έμφαση στην ψηφιακή μετάβαση και τους «έξυπνους προορισμούς» και στη νέα συνθήκη που επιφέρει η αυξανόμενη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης. Ταυτόχρονα, οι προορισμοί καλούνται να διαχειριστούν την ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού σε όλες της πτυχές της οργάνωσης του τουρισμού.

Σε επίπεδο τουριστικού προορισμού, ο σχεδιασμός, για να είναι «ολιστικός» στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, πρέπει να καλύπτει πολλαπλούς στρατηγικούς στόχους, όπως αυτοί περιγράφονται στα κεφάλαια του βιβλίου, και ειδικότερα να είναι:

- Προωθητικός, με σκοπό την ενεργοποίηση των επιθυμητών προτύπων τουριστικής ανάπτυξης και τη δημιουργία βιώσιμων τουριστικών προορισμών.
- Ρυθμιστικός, ως προς τις επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον των τουριστικών προορισμών.
- Δημιουργικός, για την αύξηση της ελκυστικότητας του προορισμού, τη συνολική ποιοτική αναβάθμιση προορισμού ή την αναδόμηση τουριστικού προϊόντος και αναγέννηση φθινουσών προορισμών.
- Συμμετοχικός, ώστε να δώσει τη δυνατότητα σε μια ποικιλία ομάδων συμφερόντων, που εκπροσωπούν διαφορετικούς φορείς, απόψεις, κλάδους και επίπεδα διακυβέρνησης, να διαβουλευτούν για θέματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σε έναν συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.
- Διαχείρισης έκτακτων καταστάσεων, παγκόσμιων, περιφερειακών και τοπικών κρίσεων, όπως η πανδημία της COVID-19 ή η μεταναστευτική κρίση στην ανατολική Μεσόγειο.

Όλα τα ζητήματα που συνοπτικά αναφέρθηκαν παραπάνω αναδεικνύουν την ανάγκη διεπιστημονικής προσέγγισης στα ζητήματα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης. Αναλύοντας μια πληθώρα καλών παραδειγμάτων, που έχουν καταφέρει να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τα διαφορετικά προβλήματα, απειλές και συγκυρίες και αποτελούν μακροπρόθεσμα βιώσιμους τουριστικούς προορισμούς, αναδεικνύονται τα παρακάτω σημεία-κλειδιά για την επιτυχία τους:

Α) Προκύπτει ως καθοριστική η αναγκαιότητα ενσωμάτωσης της τουριστικής διάστασης στον συνολικό τοπικό σχεδιασμό. Την τρέχουσα περίοδο το αντικείμενο του τουριστικού σχεδιασμού δεν περιορίζεται, όπως παλαιότερα, σε ζητήματα τουριστικών υποδομών, επιχειρήσεων και μάρκετινγκ. Καθώς ο τουριστικός σχεδιασμός εντάσσεται στο πλαίσιο της τοπικής βιώσιμης ανάπτυξης, ενσωματώνεται σε μια πολύ ευρεία γκάμα στρατηγικών που σχετίζονται με το περιβάλλον, την καινοτομία, τον πολιτισμό και την κοινωνία (Κεφάλαια 2,3,4), ενώ έχει στενή σύνδεση με τον χωρικό σχεδιασμό (Κεφάλαια 10,11,12). Ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός ενός τουριστικού προορισμού περιλαμβάνει τον αναπτυξιακό προγραμματισμό, τη ρύθμιση χρήσεων γης και όρων προστασίας, τον σχεδιασμό προϊόντων και το μάρκετινγκ, τη χωροθέτηση υποδομών, την εφαρμογή σχεδίων διαχείρισης κ.ά. Το εγγενές χαρακτηριστικό της ανάπτυξης του σύγχρονου τουρισμού, δηλαδή η επέκταση στον χώρο, ανέδειξε ότι απαιτείται ένας ειδικός χωρικός σχεδιασμός για τη ρύθμιση της τουριστικής ανάπτυξης αλλά και ένα πλαίσιο πολιτικών που να ενισχύει τις αναπτυξιακές διαδικασίες. Τα Κεφάλαια 10-11-12 εστιάζουν στην αναγκαιότητα ενσωμάτωσης της χωρικής διάστασης στον σχεδιασμό των τουριστικών προορισμών και αναλύουν τον σύνθετο ρόλο του χωρικού σχεδιασμού για τη βιώσιμη διαχείριση των τουριστικών προορισμών.

Β) Αναδεικνύεται ο καταλυτικός ρόλος που έχει η αποτελεσματική διακυβέρνηση και η συνεργασία σε τοπικό επίπεδο, όπως αναλύεται στο Κεφάλαιο 5. Υπάρχουν πολλά σχήματα και μορφές διακυβέρνησης ανάλογα με την περίοδο, την κουλτούρα και τον ρόλο που δίνει σε κάθε ενδιαφερόμενο μέρος το θεσμικό πλαίσιο κάθε περιοχής ή χώρας. Οι Οργανισμοί Διαχείρισης Προορισμού (ΟΔΠ) είναι μια δομή που συναντάμε με διάφορες παραλλαγές ως προς τους μεταβαλλόμενους ρόλους του κεντρικού κράτους, της τοπικής διοίκησης, των επαγγελματιών, του ακαδημαϊκού τομέα και της κοινωνίας των πολιτών. Η χρήση συμμετοχικών μεθόδων λήψης αποφάσεων, η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ στόχων τουριστικής και τοπικής ανάπτυξης, η υποστήριξη ενός συστήματος συντονισμού μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών είναι κύρια ζητούμενα. Για να είναι αποτελεσματική αυτή η προσπάθεια, απαιτείται ένα πλαίσιο το οποίο θα προσφέρει τη δυνατότητα συμμετοχής σε όλες τις ομάδες συμφερόντων σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να λαμβάνουν τις πληροφορίες και να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων και τον καθορισμό της στρατηγικής. Για την Ελλάδα το νέο πλαίσιο λειτουργίας που σχετίζεται με τους Οργανισμούς Διαχείρισης Προορισμών αναμένεται να συμβάλει σημαντικά προς αυτήν την κατεύθυνση, εφόσον πραγματοποιηθούν τα σωστά βήματα.

Γ) Αποδεικνύεται ότι η οικοδόμηση ενός συστήματος παρακολούθησης το οποίο υποστηρίζεται από αντικειμενικές, έγκριτες και διαφανείς μεθόδους και διαδικασίες συγκέντρωσης δεδομένων, είναι απαραίτητη για τη λήψη αποφάσεων διαχείρισης και την εξασφάλιση συναινέσεων από τα ενδιαφερόμενα μέρη. Στο πλαίσιο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης καταγράφεται μια μετατόπιση από τη «στενή» πρακτική της ανάλυσης των τουριστικών επιδράσεων του τουρισμού σε μια περισσότερο ολιστική προσέγγιση, η οποία εξετάζει το τουριστικό αποτύπωμα σε συνδυασμό με την αποτελεσματικότητα της τουριστικής διαχείρισης και διακυβέρνησης σε τοπικό επίπεδο και η οποία στοχεύει σε μια συνολική μέτρηση του επιπέδου βιωσιμότητας του τουριστικού προορισμού. Όπως αναλύεται στο Κεφάλαιο 7, η τελική απόφαση σχετικά με τη μεθοδολογία που θα εφαρμοστεί θα πρέπει να ληφθεί από τους εμπειρογνώμονες, με βάση την εμπειρία προορισμών με παρόμοια χαρακτηριστικά, και να εξετάζει όλες τις συνιστώσες της φέρουσας ικανότητας κάθε προορισμού. Κυρίως θα πρέπει να μην έχει μια στατική λογική, αλλά να στηρίζεται σε ένα σύστημα αποδεκτών ορίων και δράσεων διαχείρισης, τα αποτελέσματα του οποίου είναι σε συνεχή αξιολόγηση.

Δ) Οι συνεχόμενες μεταβολές στα καταναλωτικά πρότυπα και στην τουριστική συμπεριφορά, οι εξελίξεις στις γεωπολιτικές σχέσεις, οι αλληπάλληλες κρίσεις αλλά και οι αλλαγές που φέρνει η ανάπτυξη της νέας τεχνολογίας και της τεχνητής νοημοσύνης επηρεάζουν σε πολύ σημαντικό βαθμό τους τρόπους που υποδέχονται επισκέπτες, όπως αναλύεται στα Κεφάλαια 3 και 4. Το ζητούμενο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και η διαχείριση του υπερτουρισμού έχουν τεθεί στο επίκεντρο του σχεδιασμού και απαιτούν συγκεκριμένη προσέγγιση και τη διατύπωση νέων οραμάτων και στόχων σε επίπεδο προορισμού. Η παρακολούθηση των τάσεων στο εξωτερικό περιβάλλον, η αξιολόγηση των επιδόσεων και της εφαρμογής της στρατηγικής,

αποτελούν σημαντικό μέρος της διαχείρισης προορισμού και μετασχηματίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι αρμόδιες αρχές χρησιμοποιούν τα εργαλεία μάρκετινγκ και branding, όπως αναλύεται στα Κεφάλαια 8 και 9.

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, η συζήτηση για τη διακυβέρνηση των προορισμών είναι σήμερα ιδιαίτερα επίκαιρη και στην αιχμή της τουριστικής πολιτικής. Σε ακαδημαϊκό επίπεδο, μαθήματα που έχουν ως αντικείμενο τον σχεδιασμό και τη διαχείριση τουριστικών προορισμών μπαίνουν στα νέα προγράμματα προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών. Παράλληλα, το ζήτημα του σχεδιασμού και της διαχείρισης τουριστικών προορισμών αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης συζήτησης για τις ευκαιρίες και επιλογές ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο.

Οι συγγραφείς επιθυμούν να εκφράσουν τις ευχαριστίες τους στον εκδοτικό οίκο Κριτική, ο οποίος, στο πλαίσιο της σειράς βιβλίων για τον τουρισμό, δίνει την ευκαιρία να παρουσιαστούν προσεγγίσεις που απουσιάζουν από την έως τώρα εγχώρια εκδοτική παραγωγή. Το βιβλίο *Σχεδιασμός και διαχείριση τουριστικών προορισμών: στρατηγικές και χωρικές προσεγγίσεις* φιλοδοξεί να είναι χρήσιμο στους φοιτητές, στους τοπικούς φορείς διαχείρισης προορισμών, στους επαγγελματίες του τουρισμού αλλά και σε οποιονδήποτε ενδιαφέρεται για το μέλλον του τουρισμού και των τόπων που τον υποδέχονται, καθώς εκτός από τα θεωρητικά θέματα αναδεικνύει ένα πλήθος παραδειγμάτων και καλών πρακτικών σχεδιασμού και διαχείρισης προορισμών από όλο τον κόσμο.